

LÄR OM KÄRNVAPEN

Kalla kriget

Fred innebär så mycket mer än frånvaro av direkt krig och väpnat våld. Positiv fred innebär att alla människor får leva ett liv i harmoni och trygghet. Även där det inte råder öppen krigsföring finns det ofta strukturer i samhället som gör att den harmonin och tryggheten går förlorad: våld i hemmet, rasism, social och ekonomisk orättvisa. Diskriminering på grund av kön och sexuell läggning är några exempel. Under kalla kriget rådde aldrig öppet krig mellan supermakterna USA och Sovjetunionen, men benämningen kalla kriget gör klart att det inte var en period av trygghet och harmoni i världen.

Kalla kriget var en period av skarpa motsättningar mellan det kommunistiska Sovjetunionen och det kapitalistiska USA samt deras respektive allierade stater och organisationer. Kalla kriget sträckte sig från andra världskrigets slut år 1945 till omkring 1990 då Sovjetunionen upplöstes. Ibland talar man om två kalla krig, ett första från 1945 till mitten eller slutet av 1960-talet, och ett andra från 1980-talets början, medan perioden av relativ avspänning däremellan i så fall inte skulle räknas som kallt krig. Kärnvapenupprustningen pågick dock under hela tidsperioden. Perioden dominerades av så kallad terrorbalans och kapprustning mellan de två stora blocken.

Kalla kriget satte sin prägel på hela den internationella politiken under de 45 år det pågick. Väpnade konflikter i Afrika, Asien, Centralamerika och Sydamerika underblåstes ofta genom att supermakterna tog ställning för varsin part i en nationell eller regional konflikt, och stödde dessa med vapen och pengar.

FN och Baruchplanen

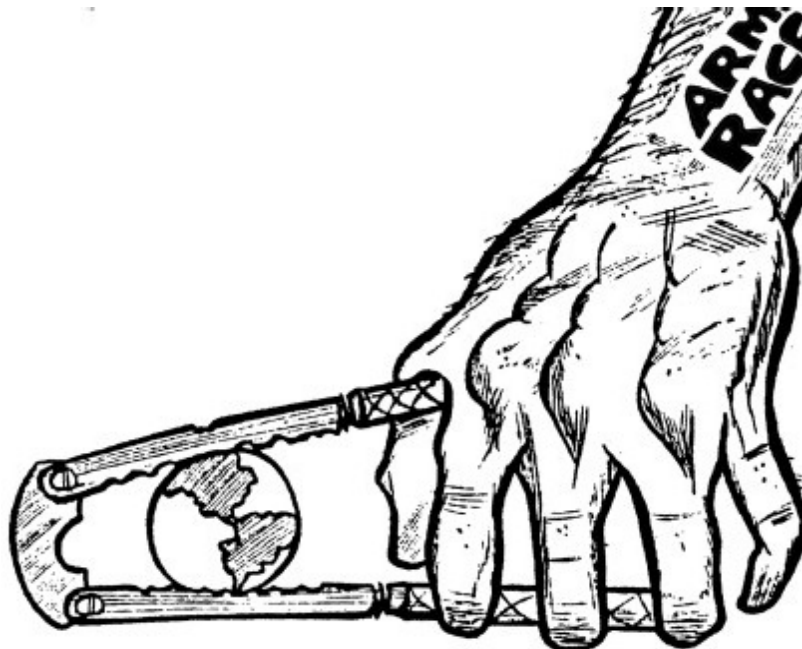
Vid Förenta Nationernas första generalförsamling i januari 1946 antog medlemsstaterna en resolution som skapade en kommission som hade till uppgift att arbeta för att kärnvapen skulle utplånas från alla länders vapenarsenaler. USA arbetade fram en plan för hur avskaffandet av kärnvapnen skulle ske. Planen fick namn efter mannen som presenterade den, Bernard Baruch. Enligt Baruchplanen skulle användandet av kärnkraften sättas under internationell kontroll. Världens länder skulle komma överens om att kärnkraft bara fick användas till fredliga ändamål. De skulle lova att aldrig skaffa kärnvapen. Inte förrän det internationella kontrollsystemet var färdigt skulle USA:s egna kärnvapen förstöras.

Sovjet godtog planerna på internationell kontroll av kärnkraften, men motsatte sig Baruchplanen på en väsentlig punkt. Landet ville att USA:s kärnvapen skulle förstöras först. Sedan skulle kärnkraften sättas under internationell kontroll. Orsaken till det var att det kalla kriget mellan USA och Sovjet hade börjat och Sovjet ville inte att USA skulle få monopol på kärnvapen. USA och Sovjet kom aldrig överens om i vilken ordning avskaffandet av kärnvapen skulle ske. Baruchplanen blev aldrig verklighet.

Istället utförde Sovjet sin första kärnvapenprovsprängning i augusti 1949. Den 3 oktober 1952 utförde Storbritannien sin första kärnvapenprovsprängning. Några år senare gav sig också Frankrike in i leken. Under general De Gaulle startade Frankrike under 1950-talet sitt kärnvapenprogram, och sprängde sin första provladdning i Saharaöknen 1960. 1964 sprängde Kina sin första provladdning i atmosfären över Lop Nor.

Kaprustning, terrorbalans och MAD

Kaprustningen mellan de två stormakterna var ett faktum. USA och Sovjetunionen spionerade på varandras kärnvapenarsenaler med hökögon, och varje gång den ena misstänktes ha ökat sina arsenaler eller skaffat en ny typ av kärnvapen, följde den andra efter och överträffade gärna fienden några snäpp. Det här ledde till en galen kaprustning, som varken USA eller Sovjet kunde sätta stopp för med risk för att fienden skulle ha fler och starkare kärnvapen. Båda staterna hade kärnvapen riktade direkt mot varandras territorier, redo att avfyras inom loppet av minuter.

Under kalla kriget tillämpade supermakterna en militärdoktrin som kallades Mutually Assured Destruction (MAD). Doktrinen utgick från att båda sidor hade tillräckligt mycket kärnvapen i sina arsenaler för att utplåna den andra i händelse av en fientlig kärnvapenattack. Det förväntade händelseförloppet var att om exempelvis

USA attackerade Sovjetunionen med ett mindre kärnvapen så skulle Sovjetunionen omedelbart svara med en större attack, som skulle leda till en ännu större motattack från USA. Resultatet skulle bli just det som givit MAD-doktrinen dess namn: Mutually Assured Destruction – garanterad ömsesidig utplåning. Faktum är att ett storskaligt kärnvapenkrig mellan supermakterna skulle ha utplånat inte bara USA och Sovjet, utan även större delen av resten av världen. MAD-doktrinen utgick också från att ingendera supermakten skulle våga vara den första att attackera med kärnvapen, eftersom båda staterna hade så kallade "launch-on-warning" system. "Launch-on-warning" innebär varningssystem som känner av en fientlig kärnvapenattack innan den hunnit nå sitt mål och därvid omedelbart avfyrrar en motattack.

MAD-doktrinen gav upphov till det som benämns kalla krigets terrorbalans: de massiva kärnvapenarsenalerna med kapacitet att utplåna både fiender och vänner avskräckte supermakterna från att använda sina kärnvapen. Det blev en balans på mycket tunn tråd som höll världen i ständig skräck: terrorbalansen. Trots att kalla kriget sedan länge är överspelat och argumenten för att behålla kärnvapnen inte längre är hållbara, går nedrustningen i USA och Ryssland långsamt, och staterna har fortfarande delar av sina kärnvapen på högsta beredskapsnivå, redo att avfyrras inom loppet av minuter.

Kubakrisen 1962

Kubakrisen, eller Oktoberkrisen som kubanerna kallar den eller Karibienkrisen enligt ryssarna, anses vara det närmaste supermakterna kom kärnvapenkrig under kalla kriget. Kuba hade goda kontakter med det kommunistiska Sovjetunionen efter att Fidel Castro tog makten på ön genom en militärkupp 1959. I ett försök att störta Castroregimen utbildade USA exilkubaner militärt. I april 1961 landsteg 1500 CIA-tränade exilkubaner i Grisbukten i ett misslyckat försök att störta den kommunistiska regimen. Det tog Castros trupper tre dagar att besegra inkräktarna.

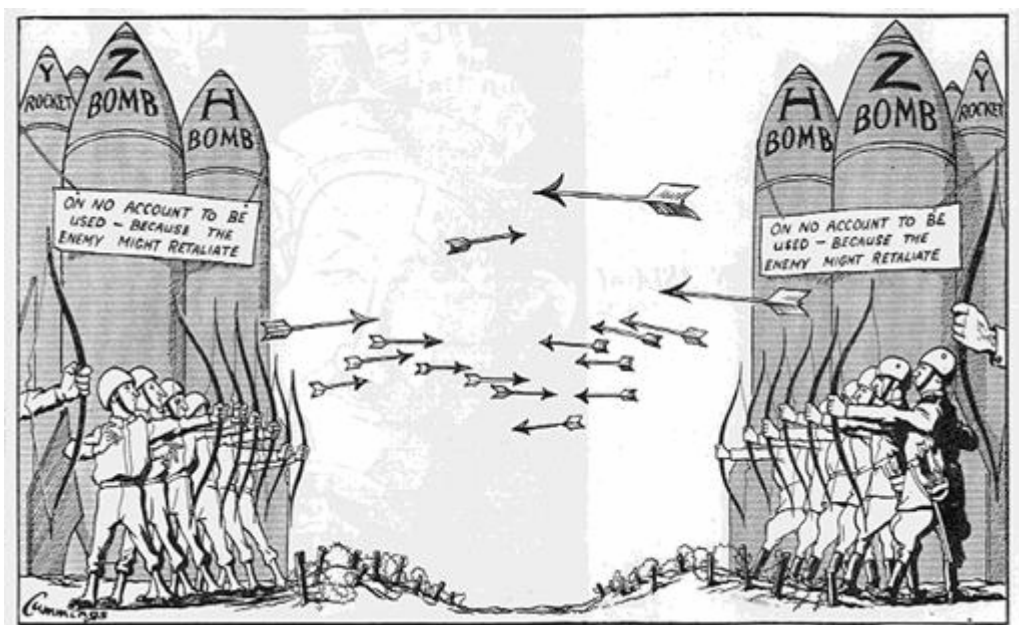
Efter USA:s invasionsförsök sökte Fidel Castro militär hjälp från Sovjetunionen. Den 14 oktober 1962 flög amerikanska spaningsflygplan över Kuba och tog flygbilder. Det visade sig att Sovjetunionen höll på att bygga baser för kärnvapenbärande raketer. Baserna skulle innebära att Sovjetiska missiler skulle få en räckvidd över stora delar av den Nordamerikanska kontinenten, och man misstänkte att vissa av baserna kunde vara färdiga inom 14 dagar. Detta ville amerikanerna naturligtvis förhindra. Ett flyganfall följt av ytterligare en invasion var först det alternativ som låg närmast till hands, men USA fruktade motåtgärder som snabbt kunde leda till ett fullskaligt kärnvapenkrig. En 13 dagar lång diplomatisk konflikt mellan USA och Sovjetunionen tog vid. Världen var på helspänn. Skulle supermakterna hålla sig till diplomati eller var kärnvapenkriget ett faktum?

Trots att det inom den amerikanska regeringen fanns högt uppsatta militärer som var positiva till ett militärt ingrepp valde den amerikanske presidenten John F. Kennedy ett annat alternativ: att blockera all sjöfart till Kuba så att sovjetiska fartyg inte kunde föra in mer utrustning och färdigställa samtliga raketramper. Eftersom en blockad

anses vara en krigshandling valde USA, efter att ha diskuterat frågan med OAS (Organisation of American States), att istället kalla aktionen för en "karantän". När de sovjetiska skeppen på väg mot Kuba nådde "karantängränsen" var läget extremt spänt. Man stod närmare gränsen till kärnvapenkrig än någonsin och under några dagar höll hela världen andan. De sovjetiska fartygen vände dock och återvände till Sovjetunionen.

Men krisen var inte över. USA ansåg att hotet kvarstod, eftersom man trodde att vissa av raketramperna redan var färdigställda. Det världspolitiska läget var nu så spänt att någon öppen lösning inte fanns. Den sovjetiska ledaren Nikita Chrusjtjov tog då initiativ till en förhandlingslösning och supermakterna slöt ett avtal. De sovjetiska ramperna skulle monteras ned under förutsättning att USA lovade att aldrig militärt angripa Kuba och att de dessutom skulle montera ned de amerikanska missilanläggningar som fanns i Turkiet.

Kort efter denna krissituation upprättades en "het linje" mellan de båda stormakternas ledare, just för att man skulle kunna undvika kärnvapenkrig på grund av förhastade slutsatser eller misstag.

Källa: Daily Express, 24 August 1953, "Back to Where it all Started"